

duğuna şahadet ederim" diye söze başlarken Dimâd duyduğu bu sözlere hayran kaldı ve onları Hz. Peygamber'e üç defa tekrarlattı. Sonra da, "Ben kâhinlerin, sihirbazların, şairlerin sözlerini dinledim; ancak böylesini hiç işitmedim. Bu ifadeler coşkun denizleri bile coşturabilecek sözlerdir. Ver elini, müslüman olmak üzere sana biat edeyim" diyerek İslâmiyet'i kabul etti. Hz. Peygamber ondan kabilesi adına da biat aldığı için Ezd-i Şenüeliler çok erken dönemde müslüman olmuşlardır.

Dimâd'ın ilk müslümanlardan olduğunu gösteren başka bir rivayet bütün kaynaklarda zikredilir. Buna göre Hz. Peygamber (veya Hz. Ebû Bekir) tarafından Hz. Ali kumandasında Yemen taraflarına bir askerî birlik gönderilmişti. Hz. Ali, yolları üstünde bulunan Dimâd'ın kabilesine de uğrayan birliğe oradan ayrılmadan önce bu kabileden haksız yere herhangi bir eşyanın alınıp alınmadığını sordu. İçlerinden birisi sadece bir tek matara aldığını söyledi. Bunun üzerine Hz. Ali bunların Hz. Peygamber'e toptan biat eden Dimâd'ın kabilesi olduğunu hatırlatarak su kabını iade ettirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 302; Müslim, "Cum'a", 46; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, IV, 241; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, IV, 341-342; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 217-218; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, III, 56-57; İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 36; İbnü'l-Cevzi, *Şifâtü's-safve*, I, 604-605; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 210; Mevlânâ Şiblî, *Asr-ı Saâdet* (trc. Ömer Rızâ), İstanbul 1928, II, 584-585; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Mutlu), I, 97; Köksal, *İslâm Târîhi* (Mekke), İstanbul 1981, s. 317-318; Mustafa Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 64.

ALİ YARDIM

DİMÂM b. SA'LEBE

(ضمام بن ثعلبة)

Dimâm b. Sa'lebe es-Sa'dî

Sahâbi.

Hz. Peygamber'in süt annesi Halîme'nin kabilesi olan Sa'd b. Bekir hicretin 9. yılında (630-31), bazı kaynaklara göre ise 5. (626-27) veya 7. (628-29) yılında Resûlullah'a Dimâm b. Sa'lebe başkanlığında bir heyet gönderdi. Maiyetiyile birlikte Medine'ye gelen Dimâm devesini Mescid-i Nebevî'nin önüne çöktürüp bağladıktan sonra içeri girdi. Topluluğa, "Muhammed hanginizdir?" diye sorup Hz. Peygamber'i tanıdıktan sonra ona yaklaştı ve, "Sana bazı şeyler soracağım, ancak sorularında biraz sert ve haşın

davranacağım; sakın alınıp incinmeyeyin!" dedi. Hz. Peygamber kesinlikle kırılmayacağını ve istediğini sorabileceğini söyledi. O günlerde ashabın iman esaslarını ilgilendiren hususlarda Hz. Peygamber'e soru sorması yasaklanmıştı. Bu sebeple onlar çöl halkından bazı kimse-lerin gelip Hz. Peygamber'e bu konularda soru sormalarından hoşlanıyorlardı (Müslim, "İmân", 10). Dimâm Hz. Peygamber'e, "Senin elçin bize gelecek yeri ve göğü Allah'ın yarattığını, o Allah'ın seni peygamber olarak gönderdiğini, gündüz ve gece olmak üzere bize günde beş vakit namazın farz kılındığını, mallarımızdan zekât vermemizin, senede bir ay ramazan orucu tutmamızın da farz kılındığını ve gücü yeten için Beytullah'ı ziyaret etmek gerektiğini söylemiş olduğunu iddia etti. Allah aşkına söyle, bütün bunlar doğru mudur?" diye sordu. Hz. Peygamber onun her sorusuna, "Evet doğrudur" diye cevap verince Dimâm, "Ben Allah tarafından getirdiklerinin tamamına iman ettim ve bunların hepsini eksiksiz yapacağım. Ben Sa'd b. Bekir kabilesinden Dimâm b. Sa'lebe'yim. Kabilemi temsil ediyorum. Dönüşte onlara burada duyduklarımı anlatacağım" diyerek memleketine hareket etti. Hz. Peygamber onun arkasından bakarak, "Bu adam eğer sözünde durursa kurtuluşa erdi" dedi.

Muhaddisler ve tarihçiler bu olaya büyük önem vermişler, tarihçiler müstakil başlıklar altında, hadisçiler de eserlerinin ilim, iman, namaz, zekât, oruç konularını ele alan bölümlerinde hadiseyi çeşitli rivayetleriyle birlikte kaydetmişlerdir. Oldukça kalabalık bir topluluğun huzurunda cereyan eden bu karşılıklı konuşma ashabın üzerinde silinmez izler bırakmıştır. Nitekim Hz. Ömer, Dimâm b. Sa'lebe'den daha veciz soru soran bir kimse görmediğini, İbn Abbas da Hz. Peygamber'e gelen elçiler içerisinde Dimâm'dan daha üstün birisinin bulunmadığını söylemiştir.

Dimâm b. Sa'lebe kendisini heyecanla karşılayan kabilesinin yanına dönünce tapmakta oldukları putları kötüyeyerek söze başlamış ve Resûlullah'la olan görüşmelerini bütün ayrıntılarıyla anlatmıştır. Bunun üzerine kısa bir tereddütten sonra kabile halkının tamamı o gün müslüman olmuştur. İbn Sa'd'ın ifadesine göre Sa'd b. Bekir oğulları tapmakta oldukları putlarını hemen tahrip ederek mescid yapmışlar ve namaz kılmak için ezan okumuşlardır.

Dimâm'ın ne zaman vefat ettiği bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 264-265; III, 168; Dârimî, "Şalât", I; Buhârî, "İlim", 6; Müslim, "İmân", 10; İbn Mâce, "İkâme", 194; Ebû Dâvûd, "Şalât", 23; Tirmizî, "Zekât", 2; Nesâî, "Siyâm", 1; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 124-125; İbn Hişâm, *es-Sire*, IV, 573-574; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 299; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, Musul 1405/1985, VIII, 304-307; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, II, 214-217; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, Kahire 1284, III, 42-43; İbn Hacer, *el-İşâbe*, II, 210-211; İbn Kesir, *el-Bidâye*, V, 60-62; Mevlânâ Şiblî, *İslâm Târîhi, Asr-ı Saâdet* (trc. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1347/1928, II, 612-613; Köksal, *İslâm Târîhi* (Medine), V, 103-107.

ALİ YARDIM

DİMAŞK

(bk. ŞAM).

DİMAŞKÎ, Ca'fer b. Ali

(bk. CA'FER b. ALİ ed-DİMAŞKÎ).

DİMAŞKÎ, Şeyhürrabve

(شيخ الربوة الدمشقي)

Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Tâlib el-Ensârî ed-Dîmaşkî es-Süfî (ö. 727/1327 [?])

İslâm kozmografya ve coğrafya âlimi.

654'te (1256) Dîmaşk'ta doğdu. Süfî nisbesinin yanında Şeyhu Hittîn ve Şeyhürrabve unvanlarıyla da tanınır. Çok zeki olup hemen her ilim dalıyla ilgilendiği rivayet edilir. Çağdaşı olan ve Safed'de kendisiyle görüştüğünü belirten Safedî, onun geniş bilgi sahibi olmadığını, ancak zekâ ve cesaretinden dolayı birçok konuda konuştuğunu, usûlü'd-dîn ve yemek dahil ilgilendiği çeşitli konularda yazdığı çok sayıda eserini gördüğünü söyler (*el-Vâfi*, III, 163). Dîmaşkî, Dîmaşk nâibi Efrem tarafından Rabve köyüne şeyh tayin edildi. Burada imam ve şeyh olarak hizmet etti. Hayatının sonuna doğru Safed'e gitti ve orada Emîr Seyfeddin Tengiz'in bîmâristanında vefat etti. İbn Hacer 727 (1327) yılında, Safedî ise muhtemelen 725'te (1325) öldüğünü söyler.

Eserleri. 1. *Nuḥbetü'd-dehr fi 'acâ'ibi'l-ber ve'l-baḥr*. Dîmaşkî'nin kozmografya ve coğrafya sahasında yazdığı en meşhur eseridir. Jeoloji ve minerolojiden tabii ve tarihî olaylara, sanatlara kadar çok geniş bir muhtevaya sahiptir. Bu

eserinden dolayı Dimaşki, çağımız ilim tarihçileri tarafından olağan üstü sezgi ve düşünce kabiliyetine sahip bir bilgin olarak nitelendirilmiştir. Dimaşki bu kitabını yazarken *el-Mecisti'* den ve yanlışlıkla Aristo'ya mal edilen (bk. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1385) *Kitâbü'l-Ahcâr* ile Mes'ûdî, Belhî, Bekrî, İdrîsî, İbn Vahşiyye, İzzeddin İbnü'l-Esir ve Mecdüddin İbnü'l-Esir'in eserlerinden faydalanmıştır. Dokuz kısım ve yetmiş beş bölümden meydana gelen eserin Arapça metni August Ferdinand Mehren tarafından 1866'da St. Petersburg'da (bir dizinle birlikte tıpkıbasımı Leipzig 1923), yine Mehren'in yaptığı Fransızca tercümesi de *Manuel de la Cosmographie du Moyen âge* adıyla 1874'te Kopenhag'da yayımlanmıştır. 2. *Kitâbü's-Siyâse fi 'ilmi'l-firâse* (Kahire 1300). Devlet adamlarının fizyonomilerinin incelendiği eserde fizyonomiyle astroloji mezcedilmektedir. Eserin astrolojiyle ilgili kısmı sonunda yer almaktadır. Müellif eserini hazırlarken Hipokrat, Aristo, Laodiceali Polemon ve İbnü'l-Arabî'nin yanı sıra İmam Şâfiî'nin *Kitâb fi 'ilmi'l-kayâfe*, Ebû Bekir er-Râzî'nin *Kitâbü'l-Ṭıbbi'l-Manşûri*, Fahreddin er-Râzî'nin *Kitâbü'l-Firâse*'sinden istifade etmiştir.

Dimaşki'nin kaynaklarda zikredilen diğer eserleri de şunlardır: *el-Makâmâtü'l-felsefiyye ve't-tercemâtü's-şüfiyye* (tasavvuf, fizik ve matematik üzerine yazılmış elli bölümlük eser); *el-Cevâb ('alâ) ehli cezâretü'l-Kıbrıs* (Kıbrıs hıristiyanlarına karşı İslâmiyet'i müdafaa eden risâle). Brockelmann'ın *Meḥâsinü't-ticâre* (Kahire 1318) adıyla Dimaşki'ye nisbet ettiği eser ise (GAL, II, 161) Ca'fer b. Ali ed-Dimaşki'ye ait olup tam adı *el-İşâre ilâ meḥâsini't-ticâre*'dir (bk. *DİA*, VI, 546-547).

BİBLİYOGRAFYA :

Safedî, *el-Vâfi*, III, 163-165; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, III, 458-459; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1385; Serkis, *Mu'cem*, I, 881; Brockelmann, *GAL*, II, 161; *Suppl.*, II, 161; a.mlf., "Dimeşki", *İA*, III, 588; C. de Vaux, *Les penseurs de l'Islam*, Paris 1921-26 — 1984, II, 34-37; Sarton, *Introduction*, III, 800-802; I. Krachkovsky, *Târîhu'l-edebî'l-cogrâfiyyi'l-'Arabî* (trc. Selâhad-din Osman Hâşim), Kahire 1963, I, 386-389; Zirikî, *el-A'âm* (Fethullah), VI, 170; Muhammed Kürd Ali, *Künûzü'l-ecdâd*, Dimaşki 1404/1984, s. 335-343; Remke Kruk, "Hedgehoks and their Chicks", *Zeitschrift für Geschichte der Arabischen-Islamischen Wissenschaften*, II, Frankfurt 1983, s. 220-221; D. M. Dunlop, "al-Dimaşki", *EI²* (İng.), II, 291; Cengiz Aydın, "Ca'fer b. Ali ed-Dimaşki", *DİA*, VI, 546-547.

DIRÂR b. AMR

(ضرار بن عمرو)

Ebû Amr Dırâr b. Amr
el-Gatafânî el-Küffî
(ö. 200/815 [?])

Basra Mu'tezilesi'nin
ilk âlimlerinden.

Kaynaklarda hayatı hakkında, İmam Ebû Yûsuf'un çağdaşı ve Mu'tezile bid'atçılarından biri olarak gösterilmesi dışında fazla bilgi yoktur. Mu'tezile bünyesinde farklı fikirler ileri sürmesinden dolayı sonrakilerin çoğu onu Mu'tezilî olarak görmemiş, fikirlerine iştirak etmemiştir. Nitekim Bişr b. Mu'temir bir şiirinde, Dırâr gibilerinin teşbihe kayan fikirlerinden dolayı Mu'tezilîler olarak utanç duyduklarını ve onları kendilerinden saymadıklarını belirtmiş, bunların önderlerinin Cehm b. Safvân olduğunu söylemiştir (bk. Hayyât, s. 98). Dırâr b. Amr, Mu'tezile ekolünün çok hareketli bir döneminde yaşadığı ve bu ekolün gelişmesine katkıda bulunduğu halde mezhepler tarihçilerinin kendisi hakkında çok az bilgi vermelerinde onun aşırıya kaçan görüşlerinin etkisi olduğu düşünülebilir.

Dırâr'ın olgunluk dönemi Abbâsî Hali-fesi Hârûnürreşid devrine (786-809) rastlamış olmalıdır. Bir görüşe göre Vâsıl b. Atâ (ö. 131/748) zamanında yaşamıştır. Ancak Hâricîler'in Va'diyye koluna mensup olan ve kebâire işleyenin cehennemde ebedî kalacağı görüşüyle Mu'tezile'ye tesir ettiği ileri sürülen Zeyd er-Rekâşî'nin (ö. 130/748) öğrencisi olduğu da rivayet edilmektedir. Buna göre Dırâr hicrî II. yüzyılın başlarında doğmuş olmalıdır. Ebû'l-Hüzeyl el-Allâf ile Bişr b. Mu'temir'in kendisi aleyhindeki ifadelerine rağmen Dırâr'dan bunlar hakkında herhangi bir şey nakledilmemesi dikkate alındığında Dırâr'ın onlardan yaşça daha büyük olduğu ortaya çıkar. Yetmiş yahut doksan yıl yaşadığı, Hişâm b. Hakem ile Muammer b. Abbâd'ın akrabası olduğu söylenirse de bu konuda kesin bir hükme varmak mümkün değildir. Küfeli olmasına rağmen daha çok Basra ilim ve fikir çevresiyle ilgilenmiştir. Basra'da Ebû'l-Hüzeyl el-Allâf'tan önce kelâm konusundaki tartışmalarda reis kabul edildiği (Malatî, s. 39), Bağdat'a kısa bir süre için bir defa gittiği, burada Yahyâ b. Hâlid el-Bermekî'nin huzurunda aralarında Süleyman b. Cerîr, Abdullah b. Yezîd el-İbâzî, Hişâm b. Ha-

kem ve Zerdüşî dinine mensup bazı liderlerin bulunduğu meclislerde ilmî münaakaşalara katıldığı bilinmektedir. Büyük ihtimalle bu dönemde Kadı Saîd b. Abdurrahman el-Cumahî tarafından zındıklıkla suçlanıp sürgün yahut idam cezasına çarptırılmış, ancak Yahyâ b. Hâlid el-Bermekî tarafından saklanmak suretiyle kurtarılmıştır. Daha sonraki devrelerde Dırâr'la ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Cevher düşüncesini reddeden Dırâr'a göre âlemin aslını bütünüyle arazlar teşkil eder, dolayısıyla cisimler değişik arazların birleşmesinden meydana gelir. Hiçbir cisim renk, tat, koku, hayat veya ölüm gibi arazlardan yoksun bulunmaz; buna karşılık her cisim ilim, kelâm ve kudret arazlarını ihtiva etmeyebilir. Zıt arazlardan biri açık, diğeri gizli olarak cisimde bulunabilir veya biri yok olunca diğeri zuhur eder ve böylece cisimde ardarda mevcut olabilirler; bu da arazların sürekli olmadığını gösterir.

Allah'ın, yalnız kendisinin bildiği bir mahiyeti bulunduğunu ve kıyamet günü kulların sahip kılınacakları altıncı bir hisle Allah'ı görebileceklerini belirten Dırâr'a göre Allah'ın isim ve sıfatları O'nun ne olduğu hakkında (sübütü) herhangi bir bilgi sağlayamayacağı için bunların olumsuz (selbî) anlamda yorumlanması gerekir. Buna göre Allah'ın alîm ve kâdir oluşu cahil ve âciz olmayışı anlamına gelir. İman konusunda Mu'tezile ile "menzile beyne'l-menzileteyn" görüşünde uzlaşan Dırâr, insanların fiilleri de dahil olmak üzere her şeyin Allah tarafından takdir edilip yaratıldığı düşüncesiyle İslâm cemaatinin çoğunluğunun safında yer almıştır. İnsanların ihtiyarî fiillerinin meydana gelişini onlar açısından "kesb ve iktisab" terimleriyle açıklayan ve bu terimleri ilk kullananlardan olan Dırâr bu meselede Ebû Hanîfe'ye uymuş görünmektedir. Ebû'l-Hasan el-Eş'arî onun Mu'tezile'den uzaklaşmasını, insanların fiillerinin yaratılmış olduğu ve bu fiillerin biri Allah, öbürü kul olmak üzere iki hakiki fâilinin bulunduğu şeklindeki görüşüne bağlamaktadır (*Maḳâlât*, s. 281). Ona göre insanların fiillerinin neticesinde *tevlîd** yoluyla meydana gelen fiiller de Allah'ın ve kulun müşterek fiilleridir. Fiili meydana getiren güç (istitâat), fâile ait yeteneklerin bir cüzü olarak fiilden önce, fiil esnasında ve fiilden sonra da mevcuttur.

Peygamber gelmedikçe aklın insanlara hiçbir mükellefiyet yükleyemeyece-